

Умови підвищення ефективності державного управління загальною середньою освітою регіону

Микола НАБОК,

кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар
Відділення вищої освіти НАПН України

Управління системою загальної середньої освіти в регіонах перебуває під впливом чинників, що обумовлюють його особливості та позначаються на процесі реалізації. Результати управління істотно залежать від діяльності органів управління освітою на районному, міському та регіональному рівнях. Тому пошук та обґрунтування умов підвищення ефективності управління є важливою науковою проблемою, що потребує невідкладного розв'язання.

Проблема ефективності управління загальною середньою освітою регіону, як і власне державне управління, особливої актуальності набула на етапі становлення незалежності України, коли було розмежовано функції управління між галузевим міністерством та його територіальними підрозділами в областях. Адже саме обласні управління освіти і науки як органи державного управління галуззю є відповідальними за реалізацію державної освітньої політики в регіонах. Це послужило поштовхом до теоретичних розвідок та узагальнення практичних надбань у сфері ефективності державного управління найбільш масовою ланкою освіти – загальною середньою освітою. Сьогодні до оцінки ефективності державного управління підходять з декількох позицій. Однак основним залишається питання, за рахунок чого можна її підвищити. На думку дослідників, це поняття ще не набуло завершеного концептуального розроблення, не існує методик порівняння ефективності діяльності територіальних державних органів, незважаючи на гостроту їх потреби в умовах децентралізації державного управління [1; 3; 4]. Цим пояснюється актуальність обраної теми.

Вагомий внесок у розроблення наукових заasad управління освітою здійснили українські та російські вчені В.Бегей, Л.Даниленко, В.Маслов, П.Дроб'язко, О.Зайченко, Л.Калініна, М.Кондаков, М.Поташник, Н.Островерхова, П.Худоминський, які вивчали питання змісту, функцій державних органів управління освітою в районі та місті. Аналіз опублікованих праць, матеріалів наукових конференцій і дискусій, присвячених дослідженню цієї різноаспектної проблеми, показав, що вона має ще багато не вивчених теоретичних і методологічних питань. Насамперед, не було виявлено жодної

праці з методики порівняння (територіальний аспект) якості загальної середньої освіти як результату ефективності діяльності управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій. Дослідники приділяють увагу переважно статистичним показникам, а наукове обґрунтування технологій оцінювання відсутнє. Однак нинішній стан розвитку суспільства і економіки зумовлює необхідність розв'язання проблеми освіти та управління нею як пріоритетного сектору соціально значимих послуг через підвищення ефективності діяльності державних органів управління, стверджує О.Черниш [12]. На його думку, аналіз механізмів державного управління переконує, що зміна структури власності у сфері послуг створює нову інституціональну економічну основу для розвитку ринку освітніх послуг. Порівняно з іншими галузями економіки розвиток соціально значимих послуг, до яких належить насамперед освіта, має здійснюватися через посилення ролі держави, що викликає неоднозначне ставлення до такого твердження [там само].

Певні питання функціонування регіональної системи освіти знайшли відображення в наукових дослідженнях В.Афанасьєва, В.Кременя, В.Лугового, М.Артюха, М.Дарманського, Л.Ващенко, І.Осадчого, Н.Протасової. Проблема ефективності управління освітою регіону та його механізмів аспектно відображалася в працях українських вчених, зокрема Т.Лукіної, В.Гамаюнова, О.Матвієнка [1; 4; 6]. В Росії окремі аспекти цієї проблеми досліджували Т.Шамова, І.Міргалєєва, Д.Новіков, Т.Боровкова, І.Морев [9; 10]. Тому метою статті є з'ясування та обґрунтування умов підвищення ефективності державного управління загальною середньою освітою регіону на основі аналізу результатів наявних

досліджень цієї проблеми та врахування європейських перспектив розвитку управління середньою освітою.

Як важлива складова регіональної ланки управління, державне управління загальною середньою освітою регіону має забезпечувати створення рівних умов для здобуття якісної освіти відповідно до здібностей та обдарувань кожного, ефективного використання можливостей територіальної освітньої системи, розвитку взаємовигідної міжрегіональної співпраці. Тим самим забезпечується регіональний розвиток у сфері освіти, визначений як позитивна динаміка соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних змін у відповідних регіонах, що й означає здійснення загальнодержавної стратегії розвитку країни відповідно до сформульованих цілей [10].

Однак проведення дієвої регіональної освітньої політики на основі ринкових механізмів вимагає подальшого вдосконалення інституційних засад її реалізації. Більше того, державна регіональна політика має міжвідомчий системний характер і здійснюється скоординованими зусиллями органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства. Тому налагодження дієвих відносин регіональних органів управління та організацій громадянського суспільства в Україні є визначальним чинником підвищення ефективності державного управління освітою. Нині громадські структури, що діють разом з державними органами управління, переважно займаються хоча й важливими, проте не основними питаннями функціонування освітніх закладів: батьківські ради вирішують здебільшого питання фінансових впливань на потреби закладів освіти; так само піклувальні ради займаються пошуком для навчальних закладів додаткових коштів, залучаючи окремих громадян та організації до поліпшення матеріально-технічних умов освітніх закладів. Потребує подальшого розвитку й учнівське та студентське самоврядування.

Водночас, як зазначається у Рекомендаціях Ради Європи, зокрема Додатках №R(99)2 необхідність оперативно реагувати на нові й непередбачені вимоги потребує, щоб структура і механізм управління середньою освітою були диверсифікованими й гнучкими, а їхнє планування відбувалося за результатами консультацій з усіма зацікавленими сторонами [2]. Зважаючи на це, має чітко розподілятися і відповідальність між національним, регіональним та місцевим рівнями як у підтриманні послідовної системи, так і врахуванні місцевих або регіональних потреб і реалій. Крім того, беручи до уваги національні традиції та історію певного регіону, треба шукати узгодження і гарантії гармонійної й демократичної взаємодії цих структур з появою нових потреб, як зазначено у розділі «Структура і управління середньою освітою» згаданих Рекомендацій [там само].

Однак не варто залишати поза увагою: цінність державного управління освітою полягає у тому, що

воно має моральну ціль – забезпечити існування продуктивних демократичних, суспільно-контрольованих механізмів постійної трансформації освіти відповідно до напрямів розвитку суспільства, людської цивілізації, прийнятих загальнолюдських стандартів і цінностей. Такі цілі свідчать про те, що управління освітою в Україні має бути стратегічним, у тому числі на регіональному рівні. Водночас в Україні на загальнодержавному рівні поки що переважає нормативно-розподільна політика щодо законодавчого і ресурсного забезпечення функціонування систем загальної середньої освіти у регіонах. Так, систему перерозподілу ресурсів між регіонами мають змінити інститути й механізми, які дають змогу максимально використовувати внутрішній потенціал територіальних освітніх систем і поліпшувати їхню конкурентоспроможність. До цього спонукає і «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 [10].

До стратегічних напрямів ефективної державної освітньої політики в регіоні О.Любчук відносить підтримку і розвиток обдарованості, сприяння розвитку дослідницьких навичок молоді та надання освітніх послуг з формування прагнення і вміння вчитися самостійно у системі неформальної регіональної освіти, створення умов для покоління, здатного вчитися упродовж життя. Однак розвиток системи неперервної освіти потребує диверсифікації й розширення ринку освітніх послуг. Для цього поряд з діючими повинні створюватися інші освітні заклади для дорослих. Науковець аналізує актуальні проблеми педагогічної науки та наявні моделі державного управління освітою, особливості його організації, чинники впливу на його ефективність і вказує на основні напрями розвитку освіти регіону [6]. З огляду на теоретичні засади нової моделі освітньої політики в Україні, дослідниця пропонує власну концепцію управління наукою та освітою. Основна ідея цієї концепції полягає у поступовому залученні на рівні промислового використання всіх знань, накопичених людством. А для переведення їх у площину практичного використання, необхідне залучення цих знань у навчальний процес загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів.

Але принциповою умовою підвищення ефективності управління освітою і виконання освітніх законів та інших нормативно-правових актів є використання досягнень управлінської науки і компетентність кадрів. Щоб забезпечити ефективність управління, професійні управлінці потребують відповідної підготовки. С.А. Калашникова стверджує, що їхня підготовка на засадах лідерства є тим реальним шляхом розвитку управлінського корпусу, що забезпечить підвищення ефективності соціального управління, якого потребує наше суспільство. Загалом така підготовка, на її думку, є новою управлінською парадигмою, цінності якої

в Україні ще недостатньо усвідомлені [3]. Більше того, основною причиною, що стримує прогресивний розвиток освіти, є низький попит на висококваліфікованих управлінців в умовах трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці. Адже лише фахове, висококваліфіковане управління, базуючись на чіткій інформаційній базі щодо реальних потреб суспільства і регіону в тих чи інших спеціалістах, допоможе раціонально поєднати і використати всі наявні ресурси та механізми і вдосконалити методи й прийоми управління загальною середньою освітою регіону. Такої ж думки дотримується Т.І. Шамова, яка визначила основні організаційно-педагогічні умови ефективного управління освітніми системами, а саме:

– надання можливості демократичної участі кожного члена колективу в підготовці, прийнятті та реалізації управлінських рішень;

– підвищення професійної майстерності та управлінської компетентності всіх учасників управління [13].

Крім того, важливий чинник підвищення ефективності соціального управління в цілому пов'язаний з комп'ютеризацією управлінської праці, що неможливо без інформаційного підходу та інформаційного забезпечення цього процесу.

Особливості управління регіональною системою загальної середньої освіти визначаються й тим, що воно має складну структуру, кожна ланка якої сама є системою. Системні блоки перебувають у складній взаємодії між собою та іншими сферами суспільного життя. Тому найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях – загальнодержавному, регіональному, муніципальному, а також на рівні загальноосвітнього навчального закладу має бути принцип системності.

Методи і прийоми управління освітою повинні враховувати цілісність бачення перспектив її розвитку на рівні регіону, базуватися на постійному аналізі ситуації та коригуванні робочих планів з урахуванням запитів і потреб населення та громадських інституцій. В сучасних умовах, коли результат управлінської діяльності значною мірою залежить від керівника та безпосередніх виконавців управлінських рішень, пріоритетною є діяльність органів управління освітою з добору і розстановки кадрів. Керівники мають бути не лише компетентними професійними управлінцями, а й готовими до утвердження демократичних перетворень, співпраці з громадськістю, вміти ефективно поєднувати адміністративні та колегіальні, демократичні методи управління навчально-виховним процесом, вирізняти й використовувати позитивні можливості інституцій громадянського суспільства [2], на рівних співпрацювати з населенням, батьківською громадськістю. Адже у процесі зміни технології управління освітою в освітній галузі формується нова система відносин між керівниками, педагогічними та інженерно-технічними працівниками закладів освіти, учнями, студентами, їхніми батьками

та громадськими організаціями і установами. Відносини є однією з основ управлінської діяльності. У громадянському суспільстві передбачено, що держава повинна надати можливість кожному реалізувати свої особистісні прагнення; обмеженням є лише встановлені законом норми. Їхнє поєднання для органів державного управління і громадян – основа утвердження нових взаємин між державою, органами управління, в тому числі освітою, та громадянами.

Проголосивши інтеграцію до Європейського Союзу незворотним пріоритетом державної політики, Україна досягла певного поступу в створенні функціонуючої ринкової економіки. Цей успіх був закріплений у 2005 р., коли Європейським Союзом було надано Україні статус держави з ринковою економікою. Але ринкова модель вимагає застосування нових механізмів регіонального управління з використанням ефективних методів, інструментів, форм і, насамперед, інститутів демократичного суспільства. Тому формування інфраструктури регіонального управління загальною середньою освітою має відбуватися на засадах демократичного врядування з урахуванням потреб ринку праці, розвитку співпраці органів державного управління освітою і наукою регіону, бізнесу та громадськості за участю навчальних закладів. Такий підхід сприятиме дієвості та результативності процесу управління розвитком, у тому числі й загальної середньої освіти регіону, і прискорить процес втілення в систему управління принципів демократичного врядування. Водночас практична реалізація в Україні нової системи управління, адекватної суспільству ринкових відносин, забезпечить ефективність економічного і соціального розвитку держави за умови дотримання двох вирішальних умов. Насамперед, необхідно враховувати особливості попереднього розвитку й сучасного стану національної економіки, ментальність населення, тривалість періоду перетворень. По-друге, в її основі мають бути принципи і механізми, що діють в системах управління європейських країн з ринковою економікою, які забезпечуватимуть інтегрування вітчизняної економіки у європейське економічне співтовариство.

Підвищенню ефективності управління загальною середньою освітою регіону сприяє раціональна організація суб'єктів управління, насамперед підсистеми державних органів, тобто міських, районних відділів та управлінь освіти і власних загальноосвітніх навчальних закладів. Адже їхнє оптимальне функціонування, відповідність діяльності суб'єктів та об'єктів управління потребам, інтересам суспільства є обов'язковою ознакою соціального ефекту і забезпечує прогресивність, стійкість, здатність бути джерелом та засобом подальшого розвитку. З огляду на це, управління загальною середньою освітою регіону має бути стратегічним і лише тоді розглядатися як соціально ефективно й досягнуте завдяки витрачанням ресурсів, адекватних результату.

Оснoву оцінювання ефективності регіональної системи управління становить моніторинг управлінської діяльності органів управління освітою регіону. Як стверджує М.Степко, дослідження якості освітніх послуг потребує проведення моніторингу не лише на державному, а й регіональному рівнях. При цьому, на регіональному рівні він розглядається як засіб оцінювання ефективності функціонування територіальних систем освіти і прогнозування їхнього розвитку, оптимізації мережі навчальних закладів, контролю за реалізацією державної освітньої політики у галузі забезпечення рівного доступу до якісної освіти та вільного розвитку людини [9]. Моніторинг системи управління загальною середньою освітою регіону повинен включати відстежування:

- стану та тенденцій розвитку кожного закладу середньої освіти регіону;
- стану та тенденцій розвитку системи загальної середньої освіти з аналізом її відповідності цілям державної регіональної політики;
- досягнення цілей розвитку, визначених у стратегіях, програмах, проектах.

Загалом такий моніторинг забезпечується поєднанням статистичного обліку, іншої звітності, проведення аналітичних досліджень, доповідей державних органів і незалежних організацій. Обов'язковими індикаторами діяльності посадових осіб та органів державної влади і органів місцевого самоврядування у регіонах є відкритість їхньої діяльності, доступність для громадян, чому має сприяти впровадження й застосування електронного урядування, інших сучасних інструментів і механізмів. Це, в свою чергу, дозволить повною мірою забезпечити реалізацію освітньої політики та підвищить її ефективність.

Отже, аналіз наукових джерел свідчить про різне бачення науковцями умов підвищення ефективності державного управління загальною середньою освітою регіону. Водночас, виходячи з необхідності реалізації в Україні нової системи управління, адекватної суспільству ринкових відносин, потреба впровадження диверсифікованих, гнучких структур і механізмів управління середньою освітою набуває ще більшої актуальності. Впровадження таких механізмів має відбуватися на засадах демократичного врядування з урахуванням потреб ринку праці, розвитку співпраці органів державного управління освітою і наукою регіону, бізнесу та громадськості за участю навчальних закладів. Іншою важливою умовою підвищення ефективності державного управління є налагодження дієвих відносин регіональних органів управління освітою та організацій громадянського суспільства в Україні. Однак, це можливо реалізувати лише за наявності відповідно підібраних, підготовлених та розставлених кадрів, які ефективно поєднують наукові, адміністративні та колегіальні, демократичні методи управління, вирізнятимуть і використовуватимуть позитивні можливості інституцій

громадянського суспільства. Управління розвитком регіональної системи загальної середньої освіти ефективно лише тоді, коли застосування сучасних освітніх технологій, інноваційних методів навчання, становлення відповідних організаційних структур і форм, розроблення нових економічних механізмів здійснюються системно, в єдності і взаємодії. А засобом відстеження ефективності управління освітою регіону має стати дієва система його моніторингу.

Література

1. *Гамаянов В.Г.* Державне управління освітою: регіональний аспект [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/manage/1723>
2. *Додаток* до Рекомендації №R (99) 2. Про середню освіту. – Бюлетень Бюро інформації Ради Європи в Україні, 2002. – С. 24.
3. *Калашникова С.А.* Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: Монографія / С.А. Калашникова. – К.: Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2010. – 380 с.
4. *Лукіна Т.О.* Визначення соціальної ефективності державного управління якістю загальної середньої освіти // Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
5. *Любчук О.К.* Теоретико-методологічні засади державного управління неперервною освітою в Україні та її регіонах: Монографія / О.К. Любчук. – Донецьк: СПД Куприянов В.С., 2010. – 395 с.
6. *Матвієнко О.В.* Стратегії розвитку середньої освіти в країнах Європейського Союзу: Монографія. – К.: Ленвіт, 2005. – 381 с. – Бібліогр. 44 с.
7. *Милль Дж.* О свободе / Пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. – 1993. – №11. – С. 10–15; №12. – С. 21–26.
8. *Модернізація* вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К. 2004. – 24 с.
9. *Новиков Д.А.* Модели и механизмы управления развитием региональных образовательных систем (концептуальные положения) / Д.А. Новиков. – М.: ИПУ РАН, 2001. – 83 с.
10. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку «Шляхом європейської інтеграції» на період до 2015 року» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p>
11. *Поташник М.М.* Управление качеством образования: практикоориентированная монография и методическое пособие / Под ред. М.М. Поташника. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.
12. *Черниш О.І.* Розвиток системи освіти у сучасних умовах: Монографія / О.І. Черниш, Л.В. Беззубко, Л.С. Соколова. – Донецьк: ВІК, 2005. – 132 с.
13. *Шамова Т.І.* Управління освітніми системами: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів [текст] / Т.І. Шамова, П.І. Третьяков, Н.П. Капустін; під ред. Т.І. Шамовой. – М.: Гуманит. вид. центр ВЛАДОС, 2002. – 320 с.

Микола НАБОК

Умови підвищення ефективності державного управління загальною середньою освітою регіону

В статті обґрунтовуються умови підвищення ефективності управління як визначального чинника розвитку системи загальної середньої освіти регіону. Звертаючись до наукових надбань, автор акцентує увагу на необхідності впровадження диверсифікованих, гнучких структур і механізмів управління середньою освітою та налагодження дієвих відносин регіональних органів управління освітою і організацій громадянського суспільства. Водночас успішна реалізація цих умов можлива лише за наявності відповідно підібраних, підготовлених та розставлених кадрів.

Ключові слова: підвищення, ефективність, управління, розвиток, освіта.

Николай НАБОК

Условия повышения эффективности государственного управления системой общего среднего образования региона

В статье обосновываются условия повышения эффективности управления как определяющего фактора развития системы общего среднего образования региона. Обращаясь к научным достижениям, автор акцентирует внимание на необходимости внедрения диверсифицированных, гибких структур и механизмов управления средним образованием и налаживания действенных отношений региональных органов управления образованием и организаций гражданского общества. Вместе с тем успешная реализация этих условий возможна только при наличии соответствующего подобранных, подготовленных и расставленных кадров.

Ключевые слова: повышение, эффективность, управление, развитие, образование.

Mykola NABOK

Terms of improving the efficiency of public administration system of secondary education in the region

The paper justified conditions improve management as a determining factor in the development of secondary education in the region. Addressing scientific achievements, the author emphasizes the need to implement diversified, flexible structures and mechanisms of secondary education and establishing effective relations regional education authorities and civil society organizations. However, successful implementation of these conditions is possible only if properly selected, trained and spaced frames.

Keywords: increase, efficiency, management, development and education.

Стартували Літні дитячі олімпійські ігри «Київ–2013» серед шкільних команд

У «Місті спорту» столичного Гідропарку стартували Літні дитячі олімпійські ігри «Київ–2013» серед шкільних команд таборів відпочинку з денним перебуванням на базі навчальних закладів міста.

Організаторами змагань виступили Департамент освіти і науки, молоді та спорту Київської міської державної адміністрації, БФ «Спорт проти наркотиків, тютюну та зловживання алкоголем», ГО «Асоціація сімейного спорту України» за підтримки Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

У відкритті змагань взяв участь заступник голови Комітету з фізичного виховання та спорту МОН України Віктор Павленко. Він передав учасникам шкільної Олімпіади щирі, теплі слова привітання від голови Комітету Євгена Баженкова і побажав юним олімпійцям нових спортивних досягнень.

Цьогоріч у змаганнях беруть участь десять команд, які представляють усі райони Києва. Хлопці й дівчата виборюють нагороди у змаганнях «Веселі старты» (це – естафета команд з трьох видів спорту «Баскетбол», «Хокей», «Футбол»). Крім того, у програмі Літніх дитячих олімпійських ігор – турніри з «Піонерболу», «Пляжного футболу» та «Жіночого футболу».

Нинішні Літні дитячі олімпійські ігри «Київ–2013» – чудова нагода для кожного учасника поринути в чарівну атмосферу спортивного свята, відчути неповторні емоції чесного суперництва та справжньої дружби. А ще – для маленьких киян можливість відчути смак своїх перших перемог, а для вихователів – зробити ще один крок для вдосконалення фізкультурно-оздоровчої і виховної роботи.

За інф. офіційного сайту МОН України

